

PAPER DETAILS

TITLE: 19. YÜZYIL TEKIRDAG SILÜETİNİ SÜSLEYEN SAAT KULESİ VE TARİHİ SERÜVENİ

AUTHORS: Veli SIRIM

PAGES: 217-229

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2894758>

19. YÜZYIL TEKİRDAĞ SİLÜETİNİ SÜSLEYEN SAAT KULESİ VE TARİHİ SERÜVENİ¹

Veli SIRIM*

Öz: 19. yüzyıl sonlarına ait Tekirdağ fotoğraflarına, kartpostallarına ve çizimlerine bakıldığında, şehir silüetini şekillendiren en önemli eserlerden birisinin Saat Kulesi olduğu görülecektir. Kanuni dönemine ait en önemli tarihi eser olan Rüstem Paşa Camii'nin hemen yanında yer alan Saat Kulesi, tarihî kaynaklara ve hatırat türü eserlere göre 1800'lü yılların hemen başında, dönemin Tekfurdagi Âyânı (yöneticisi) Çelebi Süleyman Ağa tarafından yaptırılmıştır. 1912 yılında meydana gelen Mürefte Depremi'nde büyük hasar gören Saat Kulesi, kısa zamanda yıkılmıştır. Bu makalede, 19. yüzyıl boyunca Tekirdağ silüetinin en önde gelen unsurları arasında yer alan Saat Kulesi hakkında bilgi verilecektir. Bu bilgiler başta yerli ve yabancı gezginlerin seyahat notları olmak üzere, Osmanlı dönemine ait tarihi kaynaklarda yer alan bilgiler ve görseller titizlikle incelenerek aktarılacaktır. Aynı zamanda, resimlerdeki görünümünden hareketle, aslına uygun olarak yeniden inşa edilmesi halinde şehrin tarihi kimliğine ve mirasına önemli katkı yapılacağı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tekirdağ, Saat Kulesi, Çelebi Süleyman Ağa.

CLOCK TOWER DECORATING THE 19TH CENTURY TEKİRDAĞ SILHOUETTE AND ITS HISTORICAL BACKGROUND

Abstract: Looking at the photographs, postcards and drawings of Tekirdağ from the late 19th century, it will be seen that one of the most important historical artifacts shaping the city silhouette is the Clock Tower. The Clock Tower, located right next to the Rüstem Pasha Mosque, which is the most important historical monument belonging to the Kanuni period, was built by Chaleby Suleyman Agha, the Âyân (administrator) of Tekfurdagi, at the beginning of the

¹ Bu makale 20-23 Ekim 2022 tarihlerinde Tekirdağ'da gerçekleştirilen VIII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (INCSOS) programı dahilinde sunulan tebliğin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, vsirim@nku.edu.tr, ORCID:0000-0002-8130-6153.

1800s, according to historical sources and memoirs. The Clock Tower, which was badly damaged in the Mürefte Earthquake in 1912 and collapsed in a short time. In this article, information will be given about the Clock Tower, which was among the most prominent elements of the Tekirdağ silhouette during the 19th century. The information and some images in the historical sources of the Ottoman period, especially the travel notes of domestic and foreign travelers, will be meticulously examined and conveyed. However, it will be emphasized that if it is rebuilt based on its appearance in the pictures, it will make an important contribution to the historical identity and heritage of the city.

Key Words: Tekirdağ, Clock Tower, Chaleby Suleyman Agha.

Giriş

Bir asırdan fazla bir süre boyunca Osmanlı döneminde Rodoscuk ve Tekfurdağı isimleriyle anılan Tekirdağ şehrinin en belirgin tarihi ve mimari eserlerinden birisi olan, 1912 yılında meydana gelen Mürefte Depremi ile yıkılan Saat Kulesi, bu çalışmanın ana konusu olacaktır. Hakkında çok sınırlı bilgiye ulaşılabildiğimiz Saat Kulesi'nin tarihçesi, özellikleri ve tahmini yeri hakkında bilgi verilecek, tarihe bir vefa borcu olarak ilk inşa edildiği yere, aslına uygun şekilde yapılacak bir saat kulesiyle Tekirdağ tarihine ve şehir turizmüne yapılacak katkı üzerinde durulacaktır. Tekirdağ Saat Kulesi'ne dair ilk yapılan akademik çalışma olma özelliğine sahip bu makalenin birincil amacı, bu tarihî mirasa başta tarihçiler olmak üzere ilim camiasının dikkatlerini çekip, daha detaylı çalışmaların ortaya çıkmasına zemin oluşturmaktır. İkincil amaç ise, başta resmî kurum yetkilileri olmak üzere, yerel yöneticilerin ve hatta Tekirdağ tarihine katkı yapmak isteyen müteşebbislerin böyle bir eserin yeniden hayat bulmasına katkı yapmalarına teşvik edebilmektir.

1. Tarihî Fotograf, Kartpostal ve Çizimlerde Saat Kulesi

Sultan II. Abdülhamid zamanında, tıpkı tüm Osmanlı coğrafyasında yer alan şehirlerde olduğu gibi, o zamanki ismiyle Tekfurdağı'nın çeşitli yerlerinden fotoğrafların çekilip saklandığı resimlerde yer alan en önemli figürlerden birisi olarak Saat Kulesi gösterilebilir.

Resim 1: Tekfurdağı'ndan bir görünüm (1883)

Resim altı yazısı: Tekfurdağı Kasabasında Rüstem Paşa Cami-i Şerifi ile pişkâhında vaki' mekteb-i rüşdiyenin resmidir. (Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Arşivi).

Resim 2: Tekfurdağı merkezinde yer alan şadırvan ve Saat Kulesi

Resim altı yazısı: Tekfurdağı'nda vaki' şadırvan ile Saat Kulesi'nin resmidir (Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Arşivi).

Yine aynı dönemde basılan ve özellikle yurt dışındaki yakınlarla belirli günler için gönderilen veya hatıra olarak satın alınan kart-postallarda da yine şehrin silüetini şekillendiren en önemli figürler arasında Saat Kulesi'nin yer aldığı görülür.

Resim 3: Tekfurdağı – Rodosto Hatırası (Kartpostal)

Resim 4: Rodosto Hatırası (Kartpostal)

Resim 5: Rodosto hatırası (Kartpostal)

Resim 6: Tekfurdağı'nın manzara-i umumiyesi

1878'den öldüğü 1893 tarihine kadar İstanbul'da kalan, vefatından önce 1891-1892 tarihlerinde Tekirdağ'da bulunan ünlü Macar ressam ve grafiker Kálmán Beszédes, karakalem çizimlerinde Saat Kulesi'ne yer vermiştir. Bunlardan birincisi genel manzara şeklinde çizilmiştir.

Resim: 7: Macar ressam ve grafiker Kálmán Beszédes'in karakalem çalışması

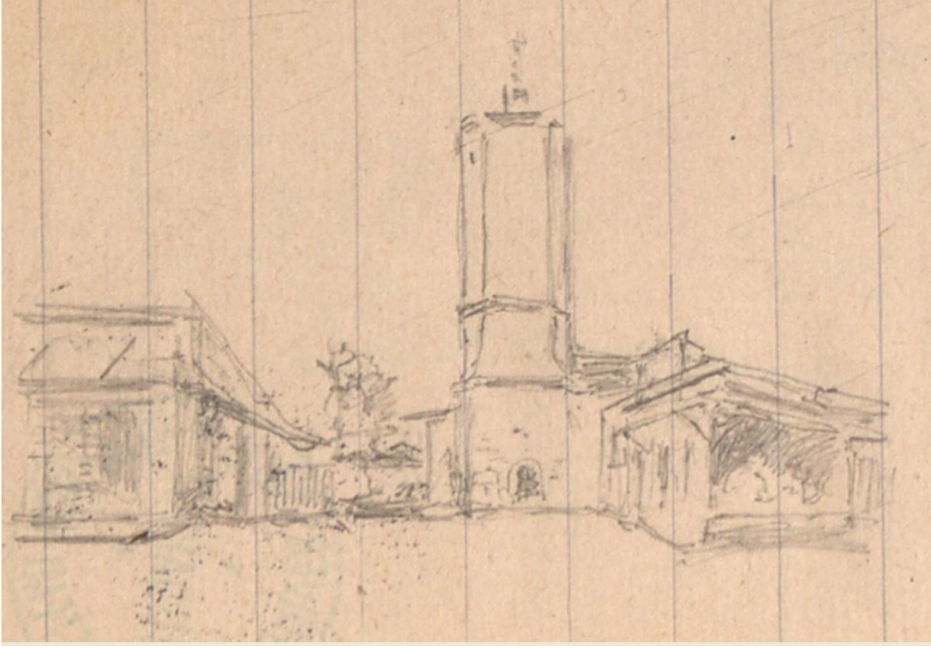

223

Kaynak: Tóth, Tibor, “19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başına Ait Macar Görsel Sanatlarında Tekirdağ'ın Tasviri,” *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ* (Editör: Murat Yıldız), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016, s. 683.

Kálmán Beszédes'in karakalem eskizlerinin bulunduğu ve Budapeşte Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan orijinal eskiz defterindeki iki çizimde ise Saat Kulesi daha yakın plandan ve detaylı olarak resmedilmiştir

Resim: 8: Macar ressam ve grafiker Kálmán Beszédes'in karakalem çalışması

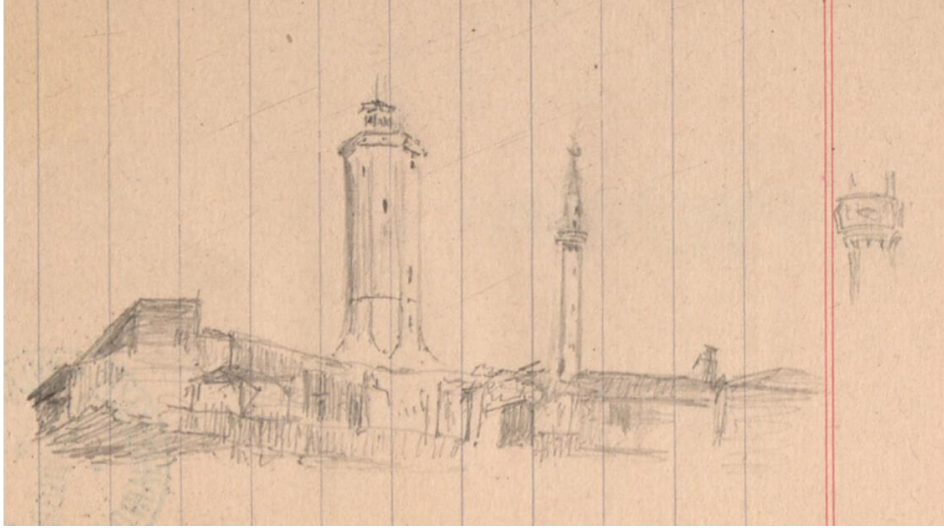

Kaynak:

https://edit.elte.hu/xmlui/static/uv/uv.html?key=10831/32908&fname=pager_01.jpg.jpg

Kálmán Beszédes'in diğer karakalem eskizinde ise Saat Kulesinin hemen yanında Rüstem Paşa Camii'nin minaresine yer verilmiştir.

Resim: 9: Macar ressam ve grafiker Kálmán Beszédes'in karakalem çalışması

Kaynak:

https://edit.elte.hu/xmlui/static/uv/uv.html?key=10831/32908&fname=pager_01.jpg.jpg

2. Saat Kulesi'nin Kurucusu: Çelebi Süleyman Ağa

Kaynaklara göre 30 yıldan fazla Tekfurdağı Âyânlığı yapan Çelebi Süleyman Ağa, aynı zamanda Tekfurdağı ve çevresinde çok sayıda çiftliğin de sahibiydi. Yağcı, Sekbanlı, Aşağı Kılıçlı, Yayabaşı, ve Nusratlı Köylerinde beş tane çiftliği bulunmaktaydı.² Hicrî 1245, miladi 1830 tarihli bir belgede yer alan “Dergâh-ı Ali Kapucubaşlarından Tekfurdağı âyânı Çelebi Ağa pek çok zamandan beri Tekfurdağı'nda âyândır. Tophane âmireleri kışlasına bina emini olarak görevlendirildiğinden dolayı âyânlıktan azil olunup, yerine de münasip birinin tayin olması”³ ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, bu tarihten itibaren âyânlık görevinden azledilmiş, tophane kışlasına bina emini olarak görevlendirilmiştir.

3. Saat Kulesi'nin İnşası

Çelebi Süleyman Ağa tarafından, tahminî olarak 18. yüzyıl sonlarında yaptırılan Saat Kulesi'nin en belirgin özelliği altıgen olarak taştan inşa edilmiş ve yaklaşık 11 metre yüksekliğe sahip bir kule şeklinde olmasıydı. Saat Kulesi'nin en tepesinde Çelebi Süleyman Ağa tarafından Rusya sınırında bulunan bir manastırdan alınıp getirilen büyük bir çan

² BOA, ML. VRD. TMT. 6397

³ HAT, 596/29260, 29 Z 1245/21 Haziran 1830

bulunuyordu. Kuledeki saate entegre edilen bu çan, her saat başı saati belirtir şekilde çalmaktaydı. Ayar sistemi de mesleğinde mahir saatçiler tarafından yapılmaktaydı.⁴ Türk saat sistemine göre ayarlanan Kulenin saati, tepedeki çan aracılığıyla saatleri gösterir şekilde her saat başı çalmaktaydı.⁵ Kulenin çanı öylesine kalın ve gür ses çıkarıyordu ki, çaldığında Yarapsan, Nusratlı, Yağcı ve Kayı köylerinden dahi duyulmaktaydı ve insanlar saatin kaç olduğunu oradan anlayabiliyordu.⁶ Bu özellikleriyle birlikte, Saat Kulesi'nin yer aldığı görsellerde dikkat çeken en önemli özellik, özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde, Osmanlı coğrafyasının pek çok yerleşim merkezine inşâ ettirilen saat kulelerinden farklı olarak, üzerinde zamanı gösteren bir saatin bulunmamasıdır. Saat mekanizması kulenin içinde olmakla birlikte, her saat çalan çan sayısınca duyanların saat hakkında bilgi sahibi oluyordu.

Saat Kulesi'nin inşâ tarihi ve bahsettiğimiz belirgin özellikleriyle ilgili en dikkat çekici bilgi Mr. Dwight isimli bir Amerikalı misyonerin gezi notlarında yer almaktadır. Marmara Denizi etrafındaki yerleşim yerlerine yaptığı gezideki gözlemlerini aktaran Mr. Dwight. 22 Haziran 1833 tarihli mektubunda, Rodosto kasabasında kendisi açısından ön büyük şaşkınlık ve merak uyandırıcı olaylardan birisi olarak taştan yapılmış bir saat kulesi üzerinde yer alan çanın çok gür ve etkileyici şekilde çıkardığı sesi not etmiştir. "Türkiye'de ilk kez günün saatlerini ölçen derin tonlu zili duyduğumda duygularımda çok tuhaf bir etki yarattı" diyerek şaşkınlığını ifade eden Mr. Dwight, bu ifadeleriyle aynı zamanda bir misyoner olarak çan sesini duymaktan hissettiği memnuniyeti dile getirir. Aynı zamanda, saatlerin çalınan çan sesi sayısı ile duyurulduğunu da aktarmış olmaktadır. Bu ifadelerinin hemen ardından Mr. Dwight Saat Kulesi'nin şehrin valisi konumunda olan "Çelebi Ağa" tarafından yaklaşık 35 yıl önce yaptırıldığını, kuledeki çanın ise Rusya hudutlarında bir manastırdan getirildiğini aktarır.⁷ Bu ifadeler Saat Kulesi'nin 1700'lü yılların sonlarında, Tekfurdağı Âyânı Çelebi Süleyman Ağa tarafından yaptırıldığını destekleyen bilgilerdir.

1800'lü yılların sonlarında farklı açılardan çekilen resimlerden hareketle Saat Kulesi'nin yeri Rüstempaşa Camii'nin batısında, Orta Camii'nin

⁴ Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Dönmez Ofset, Ankara 2007, s. 544.

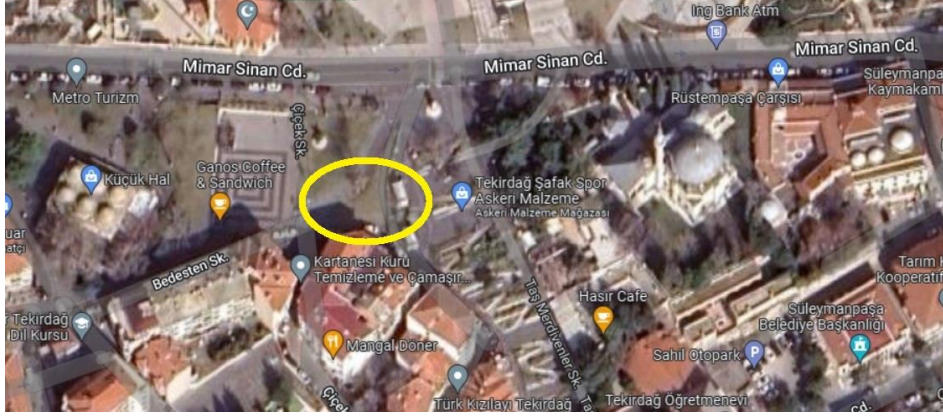
⁵ Chales MacFarlane, *Turkey and its Destiny: The Results of Journeys made in 1847 and 1848 to Examine into the State of the Country*, v. II, Lea and Blanchard, Philadelphia 1850, p. 299.

⁶ İbrahim Uzun, *Trakların İzinde Bizante'den Tekirdağ'a*, Toprak Ofset Matbaacılık, Tekirdağ 2016, s. 113.

⁷ Missionary Herald, vol. 30, Crocker and Brewster, Boston 1834, p. 249.

güneyinde, Rüstempaşa Külliyesi'nin günümüze kadar gelen önemli bölümlerinden olan Bedesten'in hemen doğusunda yer almaktadır.

Resim 10: Tarihi Saat Kulesi'nin tahmini olarak yeri

4. Mürefte Depremi ve Saat Kulesi'nin Akıbeti

9 Ağustos 1912 tarihinde gerçekleşen ve merkez üssü Şarköy-Mürefte olan, kaynaklarda daha ziyade “Mürefte Depremi” olarak anılan 7,3 büyüklüğündeki deprem, Osmanlı döneminde, Marmara bölgesinde yaşanan son büyük felaket olarak nitelendirilmektedir.⁸

11 Ağustos (29 Temmuz)'da Tekfurdağı'na gelen Edirne Valisi Halil Bey, buradaki ilk gözlemlerini Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Buradaki tespitleri arasında Saat Kulesi'nin tamamen yıkıldığı bilgisi vardır.⁹

Tanin Gazetesi'nin “Marmara Felaketi” başlığı altında okurlarına duyurduğu haberde Saat Kulesi'nin deprem sonrası yaşadığı akibete dair şu ifadeler yer alır:

“Bir saat kulesi varmış ki yarısı ayrılarak düşmüş. Ayakta kalan kısmı büyük bir tehlike teşkil ediyormuş. Nihayet cesaretli bir adam bunu yıkmayı taahhüt etmiş ve yıkmış.”¹⁰

Saat Kulesi'nin yıkılmasına dair benzer bilgiye 11 Ağustos 1922 tarihli İkdam Gazetesinde de yer verilmiştir.

⁸ Hümmet Kanal, 20. Yüzyıl Başlarında Tekfurdağı Sancağı (1900-1912), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Sakarya 2015, s. 241.

⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/20

¹⁰ Tanin, 5 Eylül 1912, Numara: 1433

Sonuç

Özellikle 1800'lü yılların son çeyreğine ait o zamanki ismiyle Tekfurdağı olan Tekirdağ'a ait resimlerde ve hatıra olarak alınıp yakın arkadaş ve akrabalara özel günler için gönderilen kartpostallarda, şehrin silüetini belirleyen en önemli figürlerden birisi Saat Kulesi'dir. Bu kulenin inşâ ettirildiği tarihe dair yazılı kaynaklarda kesin bir bilgiye verilmemektedir. Ancak yaptığımız araştırma ve incelemeler sonucunda, bazı hatıra notlarında ve yaşanan Mürefte Depremi gibi bir doğal afete dair aktarılan bilgiler arasında, bazı yüzeysel bilgilere rastladık. Buna göre ele aldığımız Saat Kulesi 1700'lü yılların sonlarında, dönemin Tekfurdağı Âyânı olan Çelebi Süleyman Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Çalışmamızın içeriğinde de paylaştığımız resimlerden de görüleceği gibi, tarih kitaplarında "Muhteşem Süleyman" olarak bilinen Kanunî Sultan Süleyman'ın Sadrazamı Rüstem Paşa tarafından, Mimar Sinan'a yaptırılan Rüstem Paşa Camii'nin hemen yanında (resimlerde sol tarafında), Orta Camii'n minaresiyle birlikte görülen Saat Kulesi'nin en önemli özellikleri altıgen bir yapıya sahip olması, en tepesinde bir çanın bulunması, zamanı gösterme adına benzeri saat kulelerinin aksine bir saatin bulunmamasıdır.

Ulaşabildiğimiz tarihi veriler ve ipuçlarından hareketle 110-115 sene kadar ayakta kalan Saat Kulesi, 9 Ağustos 1912 tarihinde yaşanan Mürefte Depremi ile büyük hasar görmüş ve yıkılmıştır.

Başta yerel tarihçi Mehmet Serez olmak üzere, Tekirdağ tarihi üzerine çalışma yapan araştırmacıların eserlerinde Tekirdağ tarihinin en önemli eser ve figürleri arasında bulunan Saat Kulesi hakkında bir çalışma yapılmamış olması dikkat çekicidir. Aynı bilgi yoksunluğu Osmanlı arşiv kaynaklarında da söz konusudur. Öyle ki, yazılı kaynaklarda Saat Kulesi'ni yaptıran Âyân Çelebi Süleyman Ağa hakkında da çok sınırlı bilgiye yer verilmesi dikkat çekicidir. Aktarılan bilgilere göre beş ayrı köyde büyük çiftliklere sahip olan Çelebi Süleyman Ağa'nın şehir halkı tarafından sevilmediği kuvvetle muhtemeldir. Aynı şekilde bir kilise çanının saatleri gösterme adına çok güçlü bir şekilde, geniş bir alanda duyulur halde çalınması Müslüman halk tarafından benimsenmemesine ve eleştiriye konu olmasına kaynaklık etmiş olabilir. Üstelik bunun şehrin en önemli tarihi ve dinî eseri olan Rüstem Paşa Camii'nin yanında gerçekleşmesi tepkilere yol açmış olabilir. Ancak buna dair de herhangi bir bilgi ve tespit söz konusu değildir.

Gerekçesi ne olursa olsun, hakkında detaylı bilgi ve belgeye ulaşamadığımız Saat Kulesi, günümüz Tekirdağ'ı için de tarihi bir miras olma özelliğine sahiptir. Bir deprem sonucu yıkılmış ve günümüze kadar gelmemiş olsa da, görsellerden hareketle yerinin tespit edilerek aslına uygun bir şekilde

yeniden inşâ edilmeyi hak etmektedir. Böyle bir proje bağlamında yeniden inşâ edilmesi halinde şehrin tarihine karşı büyük bir vefa nişanesi olacak bu eser, aynı zamanda şehre gelecek olan yerli ve yabancı turistler açısından önemli bir uğrak ve ziyaret yeri olacaktır.

Kaynakça

- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). DH. MTV, 16-2/20.
BOA, ML. VRD. TMT. 6397.
HAT (Hatt-ı Hümayun Tasnifi), 596/29260, 29 Z 1245/21 Haziran 1830.
İkdam Gazetesi, 11 Ağustos 1922, Numara: 5558.
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Arşivi.
Kanal, Hümmet (2015). *20. Yüzyıl Başlarında Tekirdağ Sancağı (1900-1912)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi.
MacFarlane, Charles (1850). *Turkey and its Destiny: The Results of Journeys made in 1847 and 1848 to Examine into the State of the Country*, v. II, Philadelphia: Lea and Blanchard.
Missionary Herald (1834). Cilt: 30, Boston: Crocker and Brewster.
Serez, Mehmet (2007). *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara: Dönmez Ofset.
Tóth, Tibor (2016). “19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başına Ait Macar Görsel Sanatlarında Tekirdağ’ın (Macarca Antik Adı Olan Rodosto Kullanılır) Tasviri,” *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ* (Editör: Murat Yıldız), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
Tanin Gazetesi, 5 Eylül 1912, Numara: 1433
Uzun, İbrahim (2016). *Trakların İzinde Bizante’den Tekirdağ’a*, Tekirdağ: Toprak Ofset Matbaacılık.

İnternet kaynağı

- Budapeşte Üniversitesi Kütüphanesi,
https://edit.elte.hu/xmlui/static/uv/uv.html?key=10831/32908&fname=pager_01.jpg.jpg
(Erişim tarihi: 27 Ekim 2022)